

dr hab. Magdalena Hlawacz, prof. UO
Instytut Sztuk Wizualnych
Wydział Sztuki
Uniwersytet Opolski

Ocena pracy doktorskiej, dorobku artystycznego i dydaktycznego mgr Sepa Sama w postępowaniu doktorskim, w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie *sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki*, wszczętym przez Radę Dyscypliny Artystycznej Akademii Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu

Podstawowe informacje

Pan Sepa Sama, urodzony w Tabriz w Iranie, jest absolwentem studiów licencjackich w Southern California Institute of Architecture (Sci-arc), Los Angeles, USA (2008) oraz studiów magisterskich w University of California Los Angeles (UCLA), USA, gdzie w 2011 roku uzyskał tytuł magistra Master of Architecture and Urban Design. W 2019 roku rozpoczął studia w Szkole Doktorskiej Akademii Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu.

Ocena dorobku twórczego i aktywności artystycznej

Artystyczna oraz naukowa działalność Sepa Sama poświadcza aktywność doktoranta i znajduje potwierdzenie w licznych wystawach, publikacjach, konferencjach, warsztatach oraz autorskich projektach. Dorobek pracy naukowo-artystycznej należy uznać za znaczący – 20 publikacji (w tym ponad 10 książkowych), blisko 40 wystaw, instalacji i artystycznych spacerów (walks), udział w kilkunastu projektach o charakterze urbanistyczno-architektonicznym, kilkanaście aktywności edukacyjnych lub związanych z praktyką chodzenia (walkshops), wykłady gościnne, udział w kilkunastu konferencjach, rezydencjach artystycznych, mobilnościach w ramach programu Erasmus, kursach doskonalących, a także aktywna działalność w stowarzyszeniach oraz praca wolontariacka. Wszystkie te aktywności to w przeważającej większości wydarzenia o międzynarodowym charakterze i zasięgu.

Potwierdzenie jakości pracy twórczej Sepa Sama mogą stanowić uzyskane nagrody i stypendia (m.in. Region Blekinge Cultural Scholarship, Szwecja, 2020; European Union Social Fund Scholarship, European Commission, 2019; Graham Foundation Grant, Chicago, USA, 2011; UCLA's Fellowship for Graduate Studies, USA, 2010; 2nd Prize, Schengen Sculpture, Design Competition for Artistic Installation, Malta International Airport, 2006).

Warte uwagi jest uczestnictwo doktoranta w sympozjach i konferencjach, m.in. Her Walk, Walk21 Conference, Dublin, Irlandia 2022; Notes on Walking, Artistic Research Conference, Jāzeps Vītols Latvian Academy of Music, Ryga, Łotwa 2022; IMPACT 11 Conference, Hong Kong 2021; Architectural Fantasies, Walk21 Conference, Seul, Korea Południowa 2021; Notes on Walking, Digital Confrontations Conference at the Gdańsk Academy of Fine Arts, Polska 2020; Philosophy and Cartography Conference, Wrocław, Polska 2019.

Sepa Sama uczestniczył także w kilku rezydencjach artystycznych, m.in. Copper Leg Art Residency, Tallin, Estonia 2022; Frans Masereel Centre Residency, Kasterlee, Belgia 2021; Region Blekinge Cultural Scholarship, Szwecja, 2020. Spotkania z innymi artystami i badaczami (albo też ich nieobecność) podczas wyjazdów stypendialnych i rezydencji artystycznych w sposób znaczący wpłynęły na kształt dzieła doktorskiego, pozwoliły autorowi na dzielenie się własnymi strategiami artystycznymi oraz poszerzyły zakres praktyk chodzenia (jak chociażby walkshops, które autor rozwinął w Szwecji).

Pełny spis aktywności twórczej Sepa Sama znajduje się w przedłożonej przez doktoranta dokumentacji, przygotowanej z wielką starannością i dokładnością, co świadczy o jego zaangażowaniu w pracę i profesjonalnym podejściu.

Ocena dorobku dydaktycznego, organizacyjnego i popularyzatorskiego w obszarze sztuki

Po przyjrzeniu się działaniom dydaktycznym i organizacyjnym Sepa Sama wydaje mi się, że najtrafniej ich charakter oddaje przytoczony przez autora cytat Alberta Camus: "Don't walk in front of me... I may not follow / Don't walk behind me... I may not lead / Walk beside me... just be my friend". Myślę, że dlatego też to właśnie spacerowanie ze studentami jako sposób nauczania, a może nawet bardziej wspólnego uczenia się, realizowane przez doktoranta w różnych częściach świata, stały się jedną z metod dydaktycznych Sepa Sama. Inną formą przyjętą przez autora służącą poszerzeniu perspektywy artystyczno-badawczej były research walls, wystawiane w miejscach publicznych, zapraszające do współdziałania i otwarte na konfrontacje i nawiązywanie dyskusji.

W pracy ze studentkami i studentami wrocławskiej akademii Sepa Sama realizował – jak to sam nazwał – „edukację na piechotę” (Education on Foot), koncentrując się przede wszystkim na wzmacnianiu umiejętności prowadzenia badań opartych na sztuce. W większości były to badania terenowe oparte o praktyki spacerowania/chodzenia oraz pisanie i fotografowanie. Rozległe badania w temacie chodzenia jako formy sztuki oraz własna praktyka pozwoliły doktorantowi nie tylko podzielić się swoją wiedzą, ale także włączyć studentów we własne badania terenowe.

Inną formą dydaktyczną zaproponowaną przez doktoranta było udostępnianie i popularyzowanie informacji o międzynarodowych programach dla artystów, wystawach, konferencjach, stypendiach, wykładach, badaniach artystycznych, czyli wszelkich możliwych formach poszerzających wiedzę i umiejętności artystyczne studentów, a niejednokrotnie także ich kompetencje językowe. Należy wspomnieć, że studia doktoranckie Sepa Sama przypadły na czas pandemii, która wymusiła pracę zdalną oraz w dużym stopniu ograniczyła bezpośrednie kontakty. Mam wrażenie, że mimo tych niedogodności, doktorant znalazł znakomite sposoby, aby czas ten uczynić owocnym zarówno dla studentów, jak i dla siebie samego.

Ocena koncepcji i realizacji pracy doktorskiej

Sepa Sama poddał ocenie pracę, na którą składają się: 1/ Książka artystyczna **Notes on Walking: Dandelion has no Field / Notatki o chodzeniu: Dmuchawiec bez pola** z autorskimi fotografiami oraz notatkami dotyczącymi artystycznej praktyki chodzenia. To ponad 600 stron fotografii i tekstów uporządkowanych alfabetycznie w formie autorskiego leksykonu; 2/ Książka artystyczna **Walking Vaskjala Traveler Letter** z autorskimi fotografiami oraz notatkami, efekt rezydencji artystycznej w Estonii; 3/ Teoretyczna rozprawa **Walking as Artistic Practice and Research; Notes on Walking: Dandelion has no Field / Chodzenie jako praktyka i badania artystyczne; Notatki o chodzeniu: Dmuchawiec bez pola** będąca kontekstem pracy artystycznej, w której autor opisuje obrane metody i strategie artystyczne oraz inspiracje swoich działań/badań; 4/ Zestaw **1000 zdjęć** wykonanych podczas chodzenia oraz 5/ Publikacja **Dancing in the Dark** stanowiąca dokumentację osiągnięć artystycznych z lat 2002–2022 z linkami do poszczególnych prac i projektów artystycznych.

W rozważaniach mgr Sepa Sama proces twórczy jest nieodłącznie związany z refleksją teoretyczną – działania artystyczne uzupełniają teorię, a teoria poszerza kontekst pracy artystycznej. Doktorant przywołuje inspiracje dla własnych poszukiwań, omawia etapy pracy twórczej oraz uzasadnia dokonywane wybory. Przedstawia także stosowane metody i strategie artystyczne oraz ich związek z założeniami koncepcyjnymi. Głównym tematem jego pracy albo raczej badania opartego o narzędzia sztuki jest chodzenie.

Chodzenie jest jedną z najważniejszych umiejętności, jakie człowiek rozwija we wczesnych latach życia. Ludzie zazwyczaj uczą się chodzić jeszcze zanim nauczą się mówić, w okolicach 10–15 miesiąca życia. Pierwszy krok stawiany przez dziecko jest uznawany za kluczowe wydarzenie, które otwiera drzwi dalszego rozwoju. Jest to chwila na tyle wyjątkowa dla otoczenia, że często rejestruje się ją za pomocą fotografii lub wideo. Moment, w którym dziecko odrywa się od ziemi, symbolizuje początek jego eksploracji świata i oznacza przejście z pozycji poziomej do pozycji pionowej. Można powiedzieć, że jest to całkowita zmiana perspektywy!

Sepa Sama zainspirował się i zafascynował tym prymarnym aspektem ludzkiej egzystencji. Jego praca doktorska, *Notes on Walking: Dandelion has no Field / Notatki o chodzeniu: Dmuchawiec bez pola*, to projekt artystyczny oraz dysertacja, w których chodzenie przedstawione jest jako sposób rozumowania. Chodzenie jest podstawową ludzką aktywnością, wykonywaną w różnych celach, takich jak transport, ćwiczenia czy eksploracja otoczenia. Może być też formą medytacji, sposobem na oczyszczenie umysłu i redukcję stresu oraz formą poznawania i podziwiania świata naturalnego oraz środowiska urbanistycznego. W kontekście *Notes on Walking: Dandelion has no Field / Notatki o chodzeniu: Dmuchawiec bez pola* autor, w ramach projektu artystycznego, bada chodzenie, dokumentując i systematyzując swoje odkrycia w formie alfabetycznego leksykonu oraz różnych zapisków. Sepa Sama początkowo spacerował w celu wykonywania fotografii, ostatecznie jednak zrozumiał, że sam akt chodzenia jest jego głównym celem. Książka, którą stworzył jest zbiorem notatek i zdjęć, ujmujących temat chodzenia oraz jego wpływ na nasze działania, myśli i język, w głęboki i szeroki sposób.

Autor postrzega chodzenie nie tylko jako aktywność fizyczną, ale także jako istotny sposób interakcji ze światem. Takie podejście jest zgodne z podejściem Rebeci Solnit, która twierdzi, że chodzenie jest formą myślenia i sposobem bycia w świecie. W książce *Zew włóczęgi. Opowieści wędrownie* Solnit

bada kulturowe, społeczne i polityczne znaczenie chodzenia na przestrzeni wieków oraz eksploruje różne formy chodzenia, jakich używali ludzie jako sposobów na eksplorację, ucieczkę, formę oporu czy refleksji. Podobnie Sepa Sama stara się rejestrować za pomocą aparatu fotograficznego oraz lakonicznych notatek swoje odczucia i skojarzenia podczas odbywanych spacerów.

Jako fotograf Sepa Sama wciela się w rolę współczesnego flâneura, który obserwuje i chłonie otoczenie. Tak jak wędrowiec przechadzający się bez pośpiechu ulicami miasta, Sepa Sama stara się uchwycić i doświadczyć całej złożoności miejskiego życia przez obiektyw swojego aparatu. Proces twórczy fotografa, podobnie jak flâneura, wymaga zdystansowanej ale i docieklivej postawy, a także perspektywy, za sprawą której można chłonąć widoki i dźwięki miasta, bez z góry przyjętych wyobrażeń i intencji. W ten sposób Sepa Sama jest zarówno uczestnikiem, jak i obserwatorem środowiska, tym samym nawiązując z nim wyjątkową relację. Wskazówką interpretacyjną do twórczości Sepa Sama są z pewnością doświadczenia dnia codziennego, postrzegane w kontekście drogi, wędrowki, przemieszczania się czy też zmiany miejsca. To one determinują w dużym stopniu procesy artystyczne oraz wpływają na kształt dzieła.

W trakcie tej podróży doktorskiej autor zainspirowany został przez wiele artystek, artystów, pisarzy i pisarek, odwoływołujących się do praktyki wędrowania. Chodzenie jest zjawiskiem kulturowym, które kształtowało sztukę, literaturę i filozofię na przestrzeni wielu wieków ludzkiej historii. W starożytnej Grecji chodzenie uważane było za podstawową formę ćwiczenia i używano go jako środka terapeutycznego w celu poprawy zdrowia fizycznego i psychicznego. W średniowieczu pielgrzymki piesze były powszechną formą przejawu pobożności religijnej, a wielu znanych artystów i pisarzy, takich jak William Wordsworth czy Henry David Thoreau, opisywało duchowe i filozoficzne znaczenie chodzenia.

Wydaje się jednak, że największy wpływ na proces twórczy Sepa Sama miała amerykańska sztuka konceptualna, z którą konfrontował się podczas studiów w Los Angeles. Metoda bezpośredniej rejestracji fotograficznej Eda Ruschy wywarła głęboki wpływ na doktoranta, powodując że ten kalifornijski artysta stał się dla niego kluczową figurą. W kwestii artystycznej praktyki chodzenia, prace Ruschy są jednym z istotnych przykładów „chodzenia jako sztuki”, gdzie sama czynność chodzenia i następane udokumentowanie podróży stają się dziełem sztuki. Spacer Ruschy wzdłuż Sunset Boulevard można traktować jako świadomą czynność obserwacji i dokumentacji, która ujawnia głębsze kulturowe i społeczne wzorce miasta. Książka jest zapisem fizycznej podróży artysty i reprezentacją środowiska zbudowanego przez człowieka. Może być też interpretowana jako sposób badania relacji pomiędzy jednostką a krajobrazem miejskim. Analogiczną metodę obserwujemy w przedłożonej pracy doktorskiej.

Odnosząc się do doświadczeń Sepa Sama z życia w Ameryce, warto wspomnieć, że ruch jako taki odegrał znaczącą rolę w kształtowaniu kultury amerykańskiej i nadal jest ważnym aspektem tożsamości tego kraju. *Ameryka to kraj całkowitej mobilności i obiegu, absolutnej wartości rynkowej i cyklicznej, bezustannej i nieskończonej wymiany* – to podejście do kultury amerykańskiej jako opartej na ruchu jest centralnym motywem w książce Jean Baudrillarda *Ameryka* (1986). Infrastruktura drogowa została uznana za realizację ducha amerykańskiego również przez Franka Lloyda Wrighta: *Pomyśl o długiej wędrowce człowieka i jego dróg. Pomyśl o drogach w Ameryce, które otworzyły nowy świat. Te drogi nie są tylko środkiem transportu, są monumentem. Są częścią krajobrazu amerykańskiego. Są amerykańskim osiągnięciem* – twierdzi Wright w swoich pismach. Specyficzna

fascynacja mobilnością i tymczasowością musiała odcisnąć piętno na doktorancie, który podczas swoich studiów w USA również zaangażowany był w projekty badawcze związane ze zjawiskami urbanistycznymi i socjologicznymi/społecznymi.

Tytuł pracy Sepa Sama *Notatki o chodzeniu* odzwierciedla jego strategię twórczą, łącząc ją ze sztuką konceptualną. Konceptualna procedura, opierająca się na bezpośredniej rejestracji rzeczywistości stała się podstawą jego pracy doktorskiej. W latach 60. i 70. artyści konceptualni starali się rzucić wyzwanie tradycyjnym normom i wartościom świata sztuki oraz zakwestionować samą definicję sztuki. Ruch ten postrzegał tworzenie pisemnych notatek, list i instrukcji jako uzasadnioną formę tworzenia sztuki, równie ważną i znaczącą jak tradycyjne obiekty i obrazy. Powstanie sztuki konceptualnej zbiegło się z szerszą zmianą opierającą się na interdyscyplinarnym i systemowym podejściu w obszarze sztuki i nauk humanistycznych, dzięki czemu publikowanie notatek i instrukcji stało się skutecznym sposobem wyrażania złożonych idei i procesów w zwięzły sposób. To podejście przypomina słynny tekst Susan Sontag *Notatki o kampie*, który Sepa Sama wymienia jako jedną z głównych inspiracji dla swojej metodologii.

Strategia postrzegania sztuki bardziej jako aktywności niż produkcji dóbr luksusowych odzwierciedla również konceptualną postawę autora. Sepa Sama uczynił ze swojego życiowego doświadczenia bycia nomadą praktykę artystyczną.

Ważny w dorobku doktoranta był pobyt w Szwecji na rezydencji, gdzie wypracował coś, co sam nazywa walkshop (gra słów od workshop), czyli niejako warsztat chodzenia, czy może chodzenie jako aktywność warsztatowa. A przede wszystkim chodzenie jako forma sztuki performatywnej. Co z kolei odnosi praktykę Sepa Sama do twórczości takich artystów jak chociażby Richard Long, który znany był z tworzenia tymczasowych dzieł sztuki podczas spacerów w naturze.

Innymi znaczącymi artystami, którzy używają chodzenia jako centralnego elementu swojej praktyki, są Hamish Fulton, który tworzy sztukę inspirowaną swoimi wędrówkami w naturze i Simon Pope, który bada krajobrazy miejskie, aby dokumentować problemy gentryfikacji i rewitalizacji. Kanadyjska artystka Janet Cardiff zaprasza uczestników do eksplorowania przestrzeni miejskich poprzez jej audio-wędrówki, podczas gdy belgijski artysta Francis Alÿs używa chodzenia jako środka angażowania się w kwestie społeczne i polityczne. Jest to tylko kilka przykładów spośród wielu artystek i artystów, używających chodzenia jako formy wyrazu artystycznego, która ma długą i bogatą historię i nadal jest ważnym elementem praktyki sztuki współczesnej. Obecnie Sepa Sama jest również częścią tego międzynarodowego ruchu.

Podczas prowadzenia projektu badawczego opartego na sztuce *Notatki o chodzeniu*, Sepa Sama odwołał się do ponad 200 tekstów na temat chodzenia, aby stworzyć kontekst dla swojego projektu, napisał także tysiące notatek na temat chodzenia, aby zarysować ten temat. Jego książka ma charakter archiwalny i obejmuje w sposób całościowy temat chodzenia, pokazując, jak wielu aspektów ludzkiej egzystencji dotyka, zarówno dosłownie, jak i metaforycznie. I to za sprawą i ciała, i języka. Charakter prac jest intymny i osobisty, naznaczony własnymi doświadczeniami, gdyż jak sam autor pisze chodzenie jako elementarne doświadczenie człowieka od samego początku jego istnienia jest istotnym sposobem poznawania siebie. Reasumując, *Notes on Walking: Dandelion has no Field / Notatki o chodzeniu: Dmuchawiec bez pola* to unikalne i kompleksowe badanie tematu chodzenia w sposób wizualny.

Konkluzja

Po zapoznaniu się z bogatym dorobkiem doktoranta jestem przekonana, że Sepa Sama jest osobą niezwykle aktywną, refleksyjną i dociekliwą. Praca doktorska świadczy o zrozumieniu procesu twórczego oraz wysokiej świadomości podejmowanych działań. Rozważania teoretyczne potwierdzają wiedzę, potencjał intelektualny i świadomość artystyczną doktoranta. Czytałam tę pracę z ogromnym zainteresowaniem i prawdziwą przyjemnością.

Cykl prac Sepa Sama, aspirujących do rangi dzieła doktorskiego spełnia wszelkie wymogi pod względem artystycznym i naukowym. Jest to przemyślana, dojrzała realizacja prawidłowo dopełniona kontekstem znaczeniowym i koncepcyjnym, a użyte środki formalne są świadectwem artystycznej dojrzałości i poświadczają wysoką świadomość formy i kontekstu kulturowego.

Mgr Sepa Sama przedstawił do oceny pracę charakteryzującą się wysokim poziomem artystycznym, stanowiącą pogłębioną analizę jego dotychczasowych działań i dokonań twórczych, a także oryginalne spojrzenie na podjęty problem artystyczno-badawczy. Praca doktorska *Notes on Walking: Dandelion has no Field / Notatki o chodzeniu: Dmuchawiec bez pola*, a także dorobek twórczy, dydaktyczny oraz działalność organizatorska i popularyzatorska w dziedzinie sztuki w pełni uzasadniają nadanie mgr Sepa Sama stopnia doktora sztuki.

Zważywszy na całokształt działalności doktoranta z całym przekonaniem popieram wniosek Rady Dyscypliny Artystycznej Wydziału Grafiki i Sztuki Mediów Akademii Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu o przyznanie mgr Sepa Sama stopnia doktora w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie *sztuk plastycznych i konserwacji dzieł sztuki*.

Ponadto, będąc pod dużym wrażeniem pracy doktorskiej mgr Sepa Sama, składam do Szanownej Komisji Rady Dyscypliny Artystycznej Akademii Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu wniosek o jej wyróżnienie.

Opole, 13 lutego 2023